
УДК 049.32+811.161.2

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ОНЛАЙН!

Online Concordance to the Complete Works of Hryhorii Skovoroda (Онлайн конкорданс повного зібрання творів Григорія Сковороди), доступний за адресою <http://www.arts.ualberta.ca/~ukr/skovoroda/NEW/index.php>. Уклали Наталія Пилип'юк (Університет Альберти, Канада), Олег Ільницький (Університет Альберти, Канада), Сергій Козаков (Харківський національний педагогічний університет ім Г.С.Сковороди, Україна).

Серед різноманіття лексикографічних праць виокремлюють особливий тип словника — конкорданс, — що подає до кожного реєстрового слова (чи словоформи) всі або вибіркові контексти його вживання. Перші конкорданси було створено для особливо важливих текстів, насамперед для Біблії, Корану. При цьому контексти, переважно, супроводжували коментарями. Відколи стало можливим автоматичне опрацювання текстів, саме Біблія залишається найпоширенішим джерелом конкордансів різними мовами¹.

Для дослідження творчості конкретного письменника значення конкордансу важко переоцінити, адже саме горизонтальний контекст дає змогу встановити лексичне значення слова. Враховуючи ті переваги в опрацюванні текстової інформації, які має комп'ютер, дослідники нині укладають і подають інформацію конкордансів в електронній формі. Так, у світовій практиці укладено конкорданси

¹ Blue Letter Bible. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://www.blueletterbible.org>; Biblia Internetowa v4.8.3. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://apologetyka.com/biblia/>; Elbikon-Online. Die Elektronische Bibel-Konkordanz im Internet. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://www.bibel-konkordanz.de>.

праць В. Шекспіра², Дж. Джойса³, Ф. Достоєвського⁴ та інших письменників.

Хронологічно окремі елементи конкордансу в українській лексикографії містив уже словник В. Ващенко “Епітети поетичної мови Т.Г. Шевченка” (1982) у розділах “Епітетне пояснення слів у контекстах Шевченкових поезій” та “Функціональний обсяг епітетів у контекстах”, де, відповідно, до кожного іменника вказано епітети, які з ним поєднував Т. Шевченко, і, навпаки, до кожного епітета подано іменники, з якими він сполучається у творах “Кобзаря”⁵. Увесь матеріал опрацьовано вручну, сам словник доступний лише в паперовому вигляді.

2001 р. у м. Торонто (Канада) видано перший “справжній” український конкорданс — конкорданс поетичних творів Тараса Шевченка (упорядники *Олег Ільницький* та *Юрій Гавриш*), який “точно відмічає, де в “Кобзарі”, і в яких текстуальних обставинах з’являється кожна вжита Шевченком словоформа, як українська, так і російська”⁶. У ньому зафіксовано 18 401 лексичну одиницю і подано 83 731 випадок їхнього вживання. Опрацювання матеріалу здійснено з використанням комп’ютерних програм, проте сам словник доступний лише в паперовому форматі.

Автори скромно зазначають, що їхня праця — “перша конкорданція в українському літературознавстві”, у такий спосіб дещо звужують сферу застосування своєї праці, не поширюючи інформацію, яку можна почерпнути зі словника, на лінгвістику. Проте це подія, без перебільшення, для всієї україністики, адже конкорданс (в ідеалі побудований не лише до поетичних, а до всіх творів письменника), який подає синтагматику кожного слова, — неоціненне джерело знань також і для мовознавців, а саме: для виявлення особливостей ідіостилю автора, мовної та концептуальної картин світу, відображених у його творчості. У Львівському національному університеті імені Івана Франка також реалізується проект укладення електронного корпусу текстів І. Франка, одним із результатів якого 2006 р. став онлайн конкорданс роману “Перехресні стежки”⁷.

² Concordance of Shakespeare’s complete works. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://www.opensourceshakespeare.com/concordance>.

³ Ulysses by James Joyce. A Ranked Concordance. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://www.doc.ic.ac.uk/~rac101/concord/texts/ulysses/>.

⁴ *Достоевский Ф.М.* Словарь-конкорданс публицистики. — [Цит. 23 грудня 2009]. — Доступно з <http://dostoevskii.karelia.ru>.

⁵ *Ващенко В.С.* Епітети поетичної мови Т. Г. Шевченка. — Дніпропетровськ: ДДУ, 1982. — С. 72–79.

⁶ Конкорданція поетичних творів Тараса Шевченка / Ред. і упоряд.: Олег Ільницький, Юрій Гавриш. У 4 тт. — Торонто, 2001. — Т. 1. — С. XIX.

⁷ *Бук С., Ровенчак А.* Онлайн конкорданс роману Івана Франка “Перехресні стежки”. — [Цит. 23 грудня 2009]. — Доступно з <http://www.ktf.franko.lviv.ua/~andrij/science/Franko/-concordance.html>.

Нещодавно, 2008 р., в україністиці з'явився Інтернет-ресурс повного зібрання творів “українського Сократа” Григорія Сковороди — перша така праця, присвячена письменникові доромантичного періоду української літератури⁸. Зараз для користувачів доступний його інтерфейс англійською мовою, незабаром з'явиться українськомовна версія.

Створення повних (електронних) корпусів текстів для творчості українських письменників перебуває на початковому етапі. А для Г. Сковороди з його мовними та правописними особливостями — це справа особливо складна. Ресурс складається зі вступної статті (автори: Н. Пилип'юк, О. Ільницький), де стисло викладено найголовнішу інформацію щодо можливостей користування обговорюваним ресурсом. Самий корпус складається з таких частин: “Online Texts” (електронні тексти в інтерактивному доступі); “Word Lists and Concordance” (списки слів та конкорданс); “Search” (пошукова програма); “Analysis Tools” (засоби для аналізу).

Електронний корпус базується на новому виданні творів письменника (Повна академічна збірка творів у двох томах), яке підготував Леонід Ушкалов (Харків), тексти звірено з усіма наявними автографами та рукописами. Повне зібрання творів Г. Сковороди, як зазначає дослідниця його творчості з Університету Альберти Н. Пилип'юк, ускладнюється тим, що протягом життя багато праць письменника побутували в рукописах, а публікації окремих творів почалися лише після його смерті. Перше академічне видання з'явилося 1894 р. за редакцією Дмитра Багалія в Харкові у соту річницю від смерті видатного філософа.

На сайті до кожного твору подано переклад його назви англійською та дату написання (якщо така відома), а також запропоновано

шість опцій, позначених відповідними іконками: текст без діакритиків, текст із діакритиками, список словоформ твору із частотами, пошук слова у творі, перегляд автографа, перегляд копії манускрипту (якщо така є).

Корпус охоплює 29 творів включно з приватною кореспонденцією, розташованих в алфавітному порядку: “Басни Харковскія”, “Бесѣда 1-я, нареченная Observatorium. (Сіон)”, “Бесѣда 2-я, нареченная Observatorium. Specula. Еврейски: СІОН”, “Бесѣда, нареченная ДВОЕ: о том, что Блаженным быть легко”, “Благодарный Еродій”, “Брань архистратига Михаила со Сатаною о сем: Легко быть Благим”, “Да лобжет мя от лобзаній уст своїх”, “ДИАЛОГ, или РАЗГЛАГОЛ о Древнем

⁸ Skovoroda Online Concordance. — [Cited 23 December, 2009]. — Available from: <http://www.arts.ualberta.ca/~ukr/skovoroda/NEW/index.php>.

Мірѣ”, “Діалог. Имя ему: Потоп Зміин”, “Книжечка Плутархова о спокійствіи души”, “Книжечка о чтеніи священ[наго] писанія, наречена Жена Лотова”, “КНИЖЕЧКА, называемая SILENUS ALCIBIADIS, сирѣч ИКОНА АЛКІВІАДСКАЯ”, “Кольцо. Дружескій разговор о душевном мирѣ”, “Наркісс. Разглагол о Том: УЗНАЙ СЕБЕ”, “Начальная Дверь ко Христіянскому Добронравію”, “Ода. (Iesuitæ Sidronii Hosij)”, “Перевод из книг римскаго сенатора Марка Ціцерона: “О старости””, 17 пісень та фабул, “Пря бѣсу со Варсавою”, “Разговор пяти путников о истинном щастіи в жизни”, “Разговор, называемый алфавит, или букварь мира”, “Сад божественных пісней...” (32 твори), “[Сон] В полноч ноября 24, 1758 года, в Кавраи”, “СѢМФОНІА, нареченная КНИГА АСХАНЬ о ПОЗНАНІИ САМАГО СЕБЕ”, “Убогій Жайворонок”, “Убуждшеса видѣша славу его”, “Excerpta philologica”, “P[ubl]ij Terentij comœdia, quæ vocatur Adelphi [sic]”, а також 79 листів до М. Ковалинського, 13 листів до Я. Правицького, 29 листів до інших осіб (Гервасія Якубовича, Кирила Лящевецького, Федора Жебокрицького, Іова Базилевича, Якова Долганського та ін.) та 5 листів до невідомих осіб.

Загальний обсяг корпусу текстів Г. Сковороди 247 176 слововживань, серед яких 47 713 словоформ (включно зі словами латинською та грецькою графікою). Ці дані можна порівняти з конкордансом поетичних творів Т. Шевченка: 83 731 слововживання, серед яких 18 401 словоформа. Також цікаво було би побачити й списки лем (слів у початковій формі) письменника. Лематизація для текстів, написаних флективними мовами, є базовим і невід’ємним процесом для створення корпусу. Саме перелік слів у початковій формі міг би стати основою словника мови Г. Сковороди і показав би реальне багатство його лексичного запасу. Такі дані можна було б також порівняти з лексичним багатством творів інших українських письменників, для мови творів яких уже укладено словники. Наприклад, у двотомному «Словнику мови Т. Шевченка»⁹ 6 116 лексем, тритомному «Словнику мови творів Г. Квітки-Основ’яненка»¹⁰ 11 772 лексеми, а в словопокажчику «Лексика поетичних творів Івана Франка»¹¹ 35 000 лексем.

Користувач має можливість побачити алфавітно-частотний список усіх словоформ (включно з грецькими та латинськими, якщо такі є) кожного твору Г. Сковороди. Для прикладу подамо список словоформ твору “Убогій жайворонок”:

Greek Words: 1 tokens & 1 unique word forms

ΣΙΚΕΡΑ (1)

⁹ Ващенко В.С. (ред.) Словник мови Шевченка. — К.: Наук. думка, 1964. — Т. 1. — 484 с., — Т. 2. — 566 с.

¹⁰ Жовтоброх М.А. (відп. ред.) Словник мови творів Г. Квітки-Основ’яненка: У 3 тт. — Т. 1: А–кладовити (1978); Т. 2: кланятися–приклад (1979); Т. 3: прикладати–Я (1979). — Харків: Харків. держ. ун-т, 1978.

¹¹ Ковалик І.І., Ощипко І.Й., Полога Л.М. (уклад.) Лексика поетичних творів Івана Франка. Методичні вказівки з розвитку лексики. — Львів: ЛНУ, 1990. — 264 с.

Latin Words: 2 tokens & 2 unique word forms

ALAUDA (1)

LAUDO (1)

Cyrillic Words (with historic letters): 6 tokens & 6 unique word forms

АЛИ•Ѡ•ІА (1)

АЛИ•Ѡ•ІЯ (1)

ВИ•Ѡ•ЛЕЕМА (1)

ЛИ•Ѡ•А (1)

Ѡ•ЕОДОРУ (1)

Ѡ•ИМІАМЫ (1)

Cyrillic Words: 4907 tokens & 2271 unique word forms

А (33)

АВВАКУМОМ (1)

АВРААМСКАЯ (1)

АГНЦОВ (1)

АДОНІЙ (6)

АДСКИХ (1)

АЗ (1)

АКИ (6)

АЛАУДА (8)

АЛАУДИН (1)

АЛЧЕТ (2)

АЛЧЕШИ (1)

АЛЧУЩАГО (1)

АМИНЬ (3)

...

Натиснувши клавішею мишки на будь-яку словоформу, користувач отримає її конкорданс, причому, можна вибрати величину правого та лівого контекстів у межах від одного до десяти слів:

Key word: АЛЧЕТ (2)

Click on any numbered concordance line to expand context.

Убогій Жайворонок

1. Кая польза тебѣ в полных твоих закромах, аще душа твоя алчет и жаждет? наполни бездну, насыти прежде душу твою. Аще же
2.   жаждет? наполни бездну, насыти прежде душу твою. Аще же она алчет, нѣси блаженный оный Евангельскій нищій, хотя и богат еси у

На цьому етапі у зв'язку зі складнощами автоматичного опрацювання текстів з нарядковими позначками, якими рясніють твори Г. Сковороди, програма пропонує конкорданс слів без діакритиків.

Проте зацікавлений автентичним написанням користувач має можливість знайти його, оскільки, як зазначено вище, сайт також містить факсимільні фоторепродукції автографів та копії рукописів, які надали Інститут української літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України та Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.

У режимі “Search” (пошук) є можливість знайти слово у всіх або у конкретному творі Г. Сковороди. “Analysis Tools” (засоби для аналізу) дають змогу побачити певні складники тексту (присвяти, епіграфи, покликання, цитати) чи підкласи текстових одиниць (власні назви, цифри). Наприклад, зі сторінки вмиє дізнаємося, що “Благодарний Еродій” має 12 біблійних цитат-запозичень, присвяту, не має епіграфа, має 9 авторських покликань (пояснень слів, наприклад: Блонды, Пукли, Кудри — сіє значит внѣшнее Украшеніе, коим Мыр сей, во Злѣ лежачій, аки Блудница, украшается, презрѣвъ Совѣтъ Христов: «Лицемѣре! омый прежде Внутренность Скъяницы»), 188 власних назв, серед яких три імені персонажів (у 160 вживаннях), 17 інших імен (у 26 вживаннях) та два топоніми, вжиті по одному разу, а також у творі є одна дата й 9 цифр.

Дуже важливо, що на сторінці подано і всю необхідну базову теоретичну інформацію, і конкретне її застосування на практиці. Зокрема, у ресурсі вміщено ґрунтовну наукову біографію Г. Сковороди з ошатними фотографіями (Н. Пилип'юк), дані про корпус (Н. Пилип'юк), поради, як використовувати конкорданс, технічну інформацію (С. Козаков), гостьову книгу (відгуки підтверджують високу якість виконаної роботи), подяки (автори вдячні канадським та українським інституціям і колегам, які сприяли реалізації цього масштабного задуму).

Особливого схвалення заслуговує факт, що в цьому електронному корпусі забезпечено доступ як до самих текстів, так і до їх програмного опрацювання. Програмування й технічну роботу здійснив Сергій Козаков за допомогою колег з Wenzhou Spoken Corpus Project (Проект розмовного корпусу Венжу, Університет Альберти). Не можна не відзначити й вишукане естетичне зовнішнє оформлення сторінки з рецензованим інтернетресурсом. Приємно, що проект створення конкордансу творів видатного українського письменника і філософа отримав грант від канадського консульства соціальних наук та гуманітарних досліджень (Social Sciences and Humanities Research Council of Canada). Зараз триває робота з українізації інтерфейсу корпусу. Це значно збільшить коло потенційних його користувачів. Рада наукових сайтів Великобританії, INTUTE, позитивно оцінила рецензоване електронне видання і включила його в список рекомендованих ресурсів (<http://www.intute.ac.uk/cgi-bin/fullrecord.pl?handle=20090825-1509539>)

Описаний електронний конкорданс творів Г. Сковороди може знайти широке застосування в дослідженнях з мовознавства, літера-

турознавства, теології, філософії, історії української мови, літератури, культури, воно, безперечно, прислужиться не лише українцям, а й славістам, латиністам, елліністам. Так, його інформацію можна використати для укладання словників староукраїнської літературної мови, він стане надійним джерелом наукових перекладів творів Г. Сковороди сучасною українською та іншими мовами. І, безперечно, відіграє значну роль у поширенні та популяризації його творів, оскільки в інтернеті до нього буде мати доступ найширша українська та світова аудиторія.

Автор рецензії висловлює подяку Є.А. Карпіловській за обговорення тексту, слухні зауваження й конструктивні поради.

Соломія Бук (м. Львів)

Solomija Buk (Lviv)

HRYNORII SKOVORODA ONLINE

Book review on: Online Concordance to the Complete Works of Hryhorii Skovoroda (<http://www.arts.ualberta.ca/~ukr/skovoroda/NEW/index.php>.)

ЧИ ПОТРІБНІ ЦІ НЕЗВИЧНІ НАПИСАННЯ СЛІВ ?

Серед нових найменувань осіб чимало тих, що утворені від звукових і буквених абrevіатур – скорочених назв політичних партій, блоків та об'єднань, конфесійних угруповань, спортивних організацій, силових структур, а також міжнародних і міждержавних союзів тощо. Вони вирізняються своїм незвичним оформленням, бо зберігають графіку своєї твірної абrevіатури, тобто написання великими літерами, з якою поєднується переважно іменниковий суфікс **-ець, -івець**, зрідка – суфікси **-ник, -іст/-ист**, пор.: **Б'ЮТівець, НУНСівець, КУНівець, УНСОвець, УРПіст, ПРПіст, МНСник, УНІАНівець, ЗМОПівець, УБОЗівець, СНДівець, МВФівець**. Паралельно вживають ці назви з однаковим написанням абrevіатурної кореневої і суфіксальної частин, пор.: **б'ютівець, нунсівець, кунівець, унсовець, уерпіст, пеерпіст, еменесник, уніанець, змопівець, убозівець, есендівець, емвеефівець**. Перше написання чітко відбиває зв'язок таких найменувань осіб з твірною абrevіатурою, що дуже важливо на початку їхнього вживання. Але різне графічне оформлення кореневої і суфіксальної частин не типово для української мови, воно навіть ускладнює сприйняття інформації, особливо якщо коренева частина є буквеною абrevіатурою на зразок **УРПіст, ПРПіст, МНСник, СНДівець, МВФівець**. Саме тому рекомендуємо однаково передавати обидві частини у відабrevіатурних найменуваннях осіб: **б'ютівець, нунсівець, кунівець, унсовець, уерпіст, пеерпіст, еменесник, уніанець, змопівець, убозівець, есендівець, емвеефівець**.

Катерина Городенська (м. Київ)